

Irena Adamek

Wkład teoretyków i praktyków obcych i polskich w rozwój badań psychologicznych nad dzieckiem (na przelomie XIX i XX wieku)

Na przelomie XIX i XX wieku zaczęto podejmować badania nad rozwojem psychicznym dziecka w różnych sferach jego rozwoju. Psycholodzy próbowali określić, jaki powinien być poziom rozwoju dziecka przychodzącego do szkoły. W tym też celu formułowali i podejmowali problemy badawcze dotyczące:

- rytmiczności przebiegu rozwoju psychofizycznego;
- metod i narzędzi, za pomocą których będzie można określić ten rozwój;
- poziomu rozwoju, jaki powinno osiągnąć dziecko przychodzące do szkoły.

Badania prowadzone na Zachodzie miały ścisły związek z badaniami podejmowanymi przez polskich naukowców tamtego okresu, niekiedy je nawet inspirowały. Rezultaty tych badań tworzyły podwaliny naukowej, polskiej teorii i praktyki wychowania przedszkolnego.

Wkład teoretyków i praktyków Zachodu w rozwój badań psychologicznych nad dzieckiem

Na wielką wartość codziennych obserwacji dziecka dla psychologii jako dyscypliny naukowej zwracał uwagę J. Cohn w pracy *Czego się może nauczyć psychologia od pedagogiki*¹.

Gwoli prawdy częściej zajmowano się w interesujących nas czasach badaniami dziecka małego – do trzeciego roku życia, a jeśli badano dzieci starsze, to nie w sposób kompleksowy, ograniczając się tylko do badań pewnych objawów rozwo-

¹ J. Cohn, *Czego się może nauczyć psychologia od pedagogiki*, [w:] *Z psychologii i fizjologii wychowania*, t. XII, Lwów 1899.

jowych – najwięcej prac dotyczyło rozwoju mowy dziecka². Dzieci starsze badano rzadko. Na przykład w ojczyźnie Froebela – Niemczech, większość badaczy (np. W. Preyer, M. Tiedemann, B. Sigismund i inni) interesowała się głównie rozwojem małego dziecka do trzech lat.

Potrzeby szkoły zwróciły jednakże uwagę pedagogów na konieczność podejmowania badań dzieci starszych wstępujących do szkoły. Zgodnie z panującymi wówczas przekonaniem, że przyswajanie nowych wiadomości winno się opierać na wyobrażeniach i pojęciach znanych już dzieciom, czyli na tzw. wiedzy wcześniejszej, w Plauen, Berlinie, Annabergu i Jenie już w 1863 roku rozpoczęto badania zasobu pojęciowego dzieci sześć- i siedmioletnich. Wyniki tych badań opracowano za pomocą metody statystycznej i posłużyły one za materiał do pracy Bertolda Hartmanna *Die Analyse des kindlichen Gedankenkreises*³.

We Francji psychologia małego dziecka miała przedstawicieli w osobach Bernarda Perezera i Gabriela Compeyre'a stosujących metodę porównawczą, tj. zestawiającą wiele faktów zaczerpniętych z dzienników i opowiadań matek oraz z literatury. Dzięki temu dzieła te były łatwe do czytania, lecz niestety nie osadzone na tak gruntownych podstawach naukowych, jak prace badaczy niemieckich (Hartmann), czy chociażby angielskich (Darwin). Osiągnięciem Francuzów było to, że objęli badaniami także dzieci przedszkolne. B. Perez osobną pracę poświęcił dzieciom tej grupy wiekowej (*L'enfant de trois à sept ans*), starszym rozprawę zaś *L'art et la poesie chez l'enfant*.

W omawianym okresie nie posługiwano się metodą statystyczną. Osiągnięciem Francuzów było zwrócenie uwagi na różnice indywidualne między ludźmi i na pewne style poznawcze, co zostało wykorzystane w sformułowanych przez nich wskazówkach odnoszących się do wychowania i nauczania, a zawartych w wielu ukazujących się pracach, np. w pracy F. Queyrata o wyobraźni⁴.

W Anglii w roku 1877 ukazało się dzieło Ch. Darwina *Biografia dziecka*, następnie pisma Pollocka, Cempneya i Romenesa oparte na dobrych podstawach naukowych i gruntownie opracowanych wynikach badań prowadzonych za pomocą metody biograficznej⁵. Psychologia dziecka w wieku od trzech do siedmiu lat miała wybitnego reprezentanta w osobie Jamesa Sully'ego⁶. Powstawały też wówczas w Anglii stowarzyszenia zajmujące się psychologią dziecka. Od roku 1899 zaczęto wydawać pismo pt. „The Paidologist”.

² Na ziemiach polskich znana była np. praca W. Amenta, *Entwicklung von Sprechen und Denken beim Kinde*.

³ B. Hartmann, *Die Analyse des kindlichen Gedankenkreises*, Annaberg 1896.

⁴ F. Queyrat, *Gry i zabawy dziecięce. Studium nad wyobraźnią twórczą dzieci*. Tłum. M. Rodysowa, Warszawa 1905.

⁵ Za: A. Szyca, *O zadaniach i metodach psychologii dziecka*, Lwów 1901.

⁶ J. Sully, *Umysłowość ludzka*, Warszawa 1892; idem, *Studia nad dzieciństwem*. Tłum. Iza Moszczeńska, Warszawa 1895. Są to studia oparte na dziennikach, obserwacjach matek, pamiętnikach, autobiografii i wspomnieniach z dzieciństwa.

Chociaż literatura angielska dotycząca psychologii dziecka nie przedstawiała się imponująco pod względem ilościowym, zajmowała poczesne miejsce w ogólnym dorobku tej nauki, bowiem prace oparte były na gruntownych badaniach i trafnej interpretacji ich wyników.

We Włoszech studia nad rozwojem małego dziecka prowadzili m.in. Ludwik Ferrie i Paolo Lombroso (*Sagi di psicologia del bambino*, Turyn 1894), zaś nad wrażliwością zmysłów Ottolenghi i Garbini (nie opublikowali większej pracy na ten temat), ukazało się też dzieło Vitale Vitalego pt. *Studia antropologiczno-pedagogiczne (Studi antropologici in servizio della pedagogia*, Turyn 1898). Zaprezentowane zostały tam badania nad 303 chłopcami i 372 dziewczynkami dotyczące: wzrostu, wagi ciała, pojemności płuc, rozwoju czaszki, różnych anomalii fizycznych, a także pamięci, uwagi, wyobraźni, wrażliwości na sugestie itp. Badania z zakresu psychologii dziecięcej prowadzone były w powiązaniu z antropologią i psychiatrią⁷.

Psychologia dziecka najbardziej rozwinięta była w Stanach Zjednoczonych, co zawdzięczano przede wszystkim ogromnej pracy i energii Stanleya Halla⁸, absolwenta kilku uniwersytetów niemieckich (uczeń Wundta). Sposób prowadzenia przez niego badań był nieco odmienny od przyjętych w Europie. Nie tylko sam je przeprowadzał, lecz wezwał do pomocy szerokie grono współpracowników, których zaraził swoim entuzjazmem badawczym. Pracował w różnym charakterze: wykładał na uniwersytecie Clerka tworząc tam seminarium poświęcone badaniom nad dzieckiem, redagował dwa pisma: „Pedagogical Seminary” i „Journal of Psychology”, układał kwestionariusze i rozsyłał je w ogromnych ilościach egzemplarzy do szkół i rodzin, a w celu obliczenia rezultatów badań stworzył instytucję na kształt biura statystycznego. Prowadził je przez wiele lat, mimo że oprócz uznania spotykał się z krytyką i miał sporo przeciwników.

Od wystawy w 1892 roku w Chicago, podczas której odbył się wielki kongres, zaczęły powstawać w Stanach Zjednoczonych towarzystwa naukowe i ukazywać się pisma poświęcone psychologii dziecięcej.

Śladami S. Halla poszedł Carl Barnes, profesor pedagogii w uniwersytecie Laland Stanford w Kalifornii, który na potrzeby badających rozwój dzieci wskazał dziewięć źródeł ich poznawania:

- 1) obserwację okolicznościową w domu i w szkole, czynioną bez planu przez tych, którzy mają do czynienia z dzieckiem;
- 2) obserwację (według planu) dzieci przez nauczycieli i wychowawców;
- 3) „rozbiór” własnych wspomnień z dzieciństwa;
- 4) „dzienniki wrażeń” i korespondencje uczniów;
- 5) autobiografie wielkich ludzi;
- 6) rysunki i inne wytwory twórczości dziecinnej;
- 7) eksperymenty psychologiczne podejmowane w określonym celu;
- 8) dokładne biografie małych dzieci;

⁷ Za: A. Szyc, *O zadaniach i metodach psychologii...*, s. 23.

⁸ S. Hall, *Znaczenie studiów nad dziećmi* (fragmenty), Warszawa 1904.

9) ankiety, które dotyczyły znacznej liczby dzieci, i opracowywanie uzyskanych danych za pomocą metody statystycznej.

Wiele prac amerykańskich badaczy tłumaczono na język niemiecki i francuski. Inspirowały one psychologów zarówno w Stanach, jak i w Europie do zakładania stowarzyszeń psychologicznych. Najczęściej używanymi metodami były: metoda statystyczna, ankiet i kwestionariuszy⁹. Niedostatkami badań było to, że ilość nie zawsze szła w parze z jakością, a niektóre z nich nie miały żadnej wartości naukowej¹⁰.

Zagadnieniami z psychologii dziecka zajmowali się także m.in. badacze kanadyjscy, tacy jak Tracy i Miss Schinn oraz Oskar Chrisman.

Rozwój badań w Polsce

Ruch na polu psychologii rozpoczął się również w Polsce, począwszy od dzieła Ch. Darwina *Życiorys dziecka*, którego charakterystykę przedstawiono na łamach „Przeglądu Pedagogicznego”¹¹. Potem ukazały się przekłady większości prac naukowców, którzy zajmowali się tą problematyką. W związku z tym dokonania takich badaczy, jak B. Perez, F. Queyrat, J. Sully, a także innych znane były nie tylko polskim teoretykom, ale także praktykom.

W Polsce kompleksowe badania nad rozwojem dziecka zapoczątkował Jan Władysław Dawid swym oryginalnym dziełem *Program postrzeżeń psychologiczno-wychowawczych nad dziećmi*¹². Program ten zawierał kwestionariusz, mający nowatorski charakter, nie tylko w polskiej, ale i światowej literaturze psychologicznej. Ułożony z wielką dokładnością nie pomijał żadnego zagadnienia ważnego dla psychologii i pedagogiki, formułował pytania w sposób jasny i wyczerpujący, dawał dokładne informacje i wskazówki dotyczące prowadzenia badań. We wstępie autor zachęcał wszystkich, którym dobro dziecka leży na sercu do podejmowania prac badawczych nad poznaniem duszy dziecka. Zainspirował też wielu czytelników prasy pedagogicznej¹³ do notowania obserwacji oraz do przesyłania ich wyników autoro-

⁹ Metoda ankiet i kwestionariuszy zwana była w Polsce metodą amerykańską. Ich przykłady wraz z prezentacją badań i ich opracowań zamieszczane były na łamach czasopism pedagogicznych, głównie jednak „Przeglądu Pedagogicznego”.

¹⁰ Można to tłumaczyć tym, że publikowane były nawet najdrobniejsze prace, w tym przede wszystkim studentów uniwersytetów i seminariów nauczycielskich, którzy prowadzili prace badawcze w ramach ćwiczeń praktycznych. Z tego punktu widzenia było to celowe, ale publikowanie nie zawsze było konieczne ze względu na słaby poziom naukowy. Obniżało to w jakimś sensie poziom naukowy samej dyscypliny.

¹¹ Ch. Darwin, *Biografia dziecka* Londyn 1877. Streszczenie książki (bez nazwiska) zostało zamieszczone w „Przeglądzie Pedagogicznym”.

¹² J.W. Dawid, *Program postrzeżeń psychologiczno-wychowawczych nad dziećmi*, Warszawa 1887.

¹³ Do badań tych zachęcano na łamach „Przeglądu Pedagogicznego”, kierując apele do psychologów, pedagogów teoretyków, nauczycieli i rodziców pod hasłem „poznajmy nasze dzieci” (patrz „Przegląd Pedagogiczny” 1886, nr 5–15 i dalsze roczniki).

wi programu, czyli sobie. J.W. Dawid był w tym czasie redaktorem „Przeglądu Pedagogicznego”, miał przeto możliwość drukowania najciekawszych wyników.

W roku 1896 publikuje kolejne studium – *Zasób umysłowy dziecka*, w którym znacznie poszerza dotychczasowe treści badań nad kształtowaniem się i rozwojem systemu pojęciowego dziecka, ale ujmuje tę problematykę kompleksowo. Jako pierwszy polski badacz do obliczeń przedstawionych w pracy zastosował metodę statystyczną, co w owych czasach było ewenementem.

W tym czasie ukazuje się *Psychologia dziecka* pióra Ludwika Wolberga¹⁴ – dzieło wybitne ze względu na wysoki poziom warsztatu naukowego, przywoływanie też postawionych przez takie autorytety, jak Preyer czy Darwin, wreszcie rzetelną interpretację przedstawionych wyników badań psychologicznych.

Następne ważne dzieło to praca Anieli Szcycówny *Rozwój pojęciowy dziecka* będąca podsumowaniem prac badawczych autorki, współpracownicy Dawida, która samodzielnie opracowała jeden z punktów programu dotyczący zasobu pojęć i poglądów dziecka, poddawszy testowaniu 500 dzieci w wieku sześciu i siedmiu lat.

W tym samym czasie, co wymienione dzieła J.W. Dawida i A. Szcycówny ukazało się studium *Z psychologii i fizjologii wychowania* – praca zbiorowa pod kierunkiem Ludwika Twardowskiego zawierająca siedem odrębnych rozpraw: Bolesława Błażka, samego L. Twardowskiego, Eugeniusza Piaseckiego i A. Szcycówny oraz trzy tłumaczone z języka niemieckiego¹⁵. B. Błażek ponadto opublikował pracę *Znużenie w szkole*, w której pomieścił studium psychomotoryczne. Zagadnienia poruszane w tych pracach interpretowano i wyjaśniano z psychologicznego punktu widzenia, co stanowiło znaczny krok w rozwoju psychologii dziecka.

Badanie dzieci w aspekcie przygotowania ich do szkoły

Coraz częściej w pracach badaczy pojawiała się problematyka badań dzieci ze względu na potrzeby szkoły.

Na niedostateczne przygotowanie do szkoły dzieci wyrażające się ogromnymi brakami w ich zasobie pojęciowym i w wiedzy o świecie, wskazał, jako jeden z pierwszych w Europie poruszających tę problematykę, wspomniany już badacz B. Hartmann. W cytowanej pracy¹⁶, rozpatrując w aspekcie psychologicznym i fizjologicznym uwarunkowania rozwoju dzieci i stan ich zasobu pojęciowego w chwili rozpoczynania nauki w szkole, przedstawił rezultaty badań ponad 1000 dzieci z małego miasta i kilkuset z dużego. Akcentując znaczenie takich badań, podkreślał, że

¹⁴ L. Wolberg, *Psychologia dziecka (wykład popularny o uczuciach i umyśle dziecka w zastosowaniu do wychowania podług dzieł Pereza, Preyera, Darwina i innych)*, Warszawa 1891.

¹⁵ *Z psychologii i fizjologii wychowania*, t. XII, Lwów 1899.

¹⁶ B. Hartmann, *Die Analyse des kindlichen Gedankenkreises...*

¹⁷ Za: M. Haraszkiewicz, *Przygotowanie naszych milusińskich do szkoły*. „Rodzina i Szkoła” 1906, nr 19–20, s. 297–301.

są dalej cennym materiałem dla opracowywania planów naukowych i szczegółowego materiału nauczania, a nauczyciel dostawałby dzięki nim dokładne dane potrzebne do indywidualnego traktowania swoich nowych uczniów, mogąc z nimi skuteczniej i efektywniej pracować.

Podobne badania przeprowadził Karol Lange – dyrektor szkoły elementarnej w Plauen – wykazując ubogi zasób pojęć z przyrody u dzieci¹⁷. Konieczność spojrzenia na dziecko przychodzące do szkoły w aspekcie posiadanych wyobrażeń i pojęć akcentowało wielu psychologów, wśród polskich głównie J.W. Dawid, który badanie zasobu wyobrażeń, pojęć i wiadomości traktował jako pierwszoplanowe zadanie, jakie powinna podjąć szkoła w stosunku do dziecka¹⁸.

W drugiej połowie XIX wieku zaczęło narastać zainteresowanie zdrowiem i rozwojem fizycznym dziecka przedszkolnego. Do grona naukowców psychologów i higienistów postulujących potrzebę badań pod tym względem należał m.in. wybitny higienista szwedzki Axel Key (Sztokholm)¹⁹.

Znane są eksperymenty Alfonsa Engelopergera i Otto Zieglera, którzy podjęli i przeprowadzili szereg badań nad dziećmi zapisanymi do szkół elementarnych w Monachium²⁰. Badania dotyczyły wzrostu, wagi i siły dzieci; ponadto zdolności rozróżniania barw i właściwego ich nazywania.

A. Szycówna zafascynowana istotą, tematyką i zasadnością badań nad wstępującymi do szkoły dziećmi 6- i 7-letnimi przeprowadzonych przez Engelopergera i Zieglera i ich propozycją powtarzania takich badań w drugim i trzecim roku nauki dorzuciła do tejsze propozycji własną, a mianowicie badań porównawczych stopnia biegłości w rozpoznawaniu barw u wychowywanych w odmiennych kulturach i systemach dzieci polskich i niemieckich. Autorka akcentuje ważność dla teorii i praktyki badań sfery pojęciowej dziecka przedszkolnego i już chodzącego do szkoły, a także konieczność stałej i systematycznej jego obserwacji w celu uchwycenia cech indywidualnych, co ułatwiłoby kształcenie każdej jednostki zgodnie z jej naturą.

W rozważaniach nad rozwojem teorii i praktyki wychowania przedszkolnego wspomnieć należy o książce Wacława Osterloff'a *Pierwsza systematyczna nauka dziecka na podstawie jego rozwoju intelektualnego*²¹, będącej zbiorem artykułów publikowanych wcześniej na łamach wielu czasopism („Przeglądu Tygodniowego”, „Szkoła”, „Rodziny i Szkoły”), a poświęconych problemowi właściwego przygotowania dziecka do szkoły w aspekcie psychologicznym. Przygotowanie

¹⁸ J.W. Dawid, *Inteligencja, wola i zdolność do pracy*, Warszawa 1911, s. 41.

¹⁹ Takie badania prowadzili także: Bowdith (Boston), Gilbert (New Haven), Peckham (Milwaukee), Paglianie (Turyn), Roberts (Londyn), Geissler i Uhlitzsch (Fryburg, Saksonia), Erisman (Rosja), Żak (Moskwa), Kosmowski (Warszawa), Kotelman (Hamburg), Landzberger (Poznań), Carstadt (Wrocław), Oppenheimer i Daffner (Monachium), Hertel (Dania), Quetelet (Bruksela), Michajłow i Müller (Rosja).

²⁰ Wyniki badań zaprezentowane w artykule *Badanie dzieci wstępujących do szkoły* zamieszczonym w czasopiśmie „Szkoła” (brak autora) 1908, 15 XI, s. 173–175. Opisała je także A. Szycówna w „Nowych Torach” (1907, s. 117–131) w artykule *Badanie dzieci wstępujących do szkoły*.

²¹ W. Osterloff, *Pierwsza systematyczna nauka dziecka na podstawie jego rozwoju intelektualnego*, Warszawa 1919.

to rozumiał Osterloff jako doprowadzenie dziecka, w efekcie właściwych poczynań pedagogicznych, do osiągnięcia dojrzałości umysłowej do systematycznej nauki, samo zaś dojrzewanie wyjaśniał prawami rozwoju oraz cechami wrodzonymi i możliwościami dziecka, które pod wpływem oddziaływań wychowawczych stają się coraz większe²².

Przytaczając słowa twórcy „Chowanny”, że dziecko „to istota jak promień słońca słaba, ale tli się w niej moc wielka, bo wszechmoc w ziemskim Boga odcisku”²³, radził Osterloff by moc tę wykorzystać w wychowaniu w stopniu możliwie maksymalnym.

Spory wkład w rozwój podstaw wychowania przedszkolnego wniosła również Maria Weryho-Radziwiłłowiczowa, Edmund Bojanowski, a także Stanisław Karpowicz. Dewizą tej pierwszej było hasło głoszone przez E. Claperede’a, że „dziecko ma być laboratorium, a nie audytorium”. W zorganizowanych ochronkach jej celem było dbanie o zdrowie, dostatecznie wykształcone zmysły wzroku, słuchu, dotyku, rozwinięcie uwagi, na których będzie mogła się oprzeć szkoła, rozpoczynając z dzieckiem naukę systematyczną. Miało to być najlepsze środowisko społecznienia dzieci, uczenia ich współżycia z innymi, przyzwyczajania do uprzejmości i życzliwości, wyrabiania nawyków kulturalnych.

E. Bojanowski w swoim projekcie wychowania dziecka przyjmował to, co najlepsze w funkcjonujących na świecie systemach wychowawczych. Uczynienie podstawą kształtowania osobowości dziecka i jego gotowości do podjęcia nauki szkolnej znajomości jego psychiki i praw rządzących rozwojem stawia Bojanowskiego w czołówce prekursorów teorii i praktyki wychowania przedszkolnego.

Założyciel „Domu Dziecięcego” (pierwsza w dziejach polskich instytucja świecka) S. Karpowicz stosował zasadę, że dziecko samo myśli, działa, tworzy, trzeba nim tylko umiejętnie kierować. Tak prowadzone dziecko będzie, jego zdaniem, dobrze przygotowane do pracy szkolnej. Stał się w ten sposób prekursorem pedagogiki humanistycznej.

W przygotowaniu prac badawczych i publikowaniu ich wyników znaczny udział miało Polskie Towarzystwo Badań nad Dziećmi powstałe 24 kwietnia 1907 roku w Warszawie. Celem Towarzystwa było:

- badanie fizycznego i umysłowego rozwoju dzieci w celu ugruntowania podstaw psychologii i fizjologii wieku dziecięcego i młodzieńczego;
- rozpowszechnienie wiedzy z tej dziedziny wśród wychowawców i nauczycieli;
- popieranie wszelkich usiłowań podejmowanych w tym kierunku.

By osiągnąć te cele Towarzystwo:

- urządzało posiedzenia naukowe swoich członków;
- przeprowadzało badania eksperymentalne w odpowiednio urządzonych laboratoriach;
- opracowywało i rozsyłało kwestionariusze do osób prywatnych, szkół i różnych instytucji wychowawczych w kraju i poza granicami;
- popularyzowało wyniki przeprowadzonych badań.

²² Ibidem, s. 27.

²³ Ibidem, s. 30.

Na lamach czasopism, głównie „Przeglądu Pedagogicznego”, „Bluszczu”, „Rodziny i Szkoły”, przedstawiało swoje badania również wielu praktyków. Większość tych prac powstała z inicjatywy wspomnianego Towarzystwa Badań nad Dziećmi (m.in. E. Bogdanowicz, J. Chadeckiego, J.W. Dawida, A. Szcówny, M. Weryho), stanowiącego ważny ośrodek badań teoretycznych w dziedzinie nauk pedagogicznych i psychologicznych. Działalność Towarzystwa i powstałe z jego inicjatywy prace badawcze świadczą o ogromnym kroku naprzód w zakresie kompleksowych badań nad dzieckiem w wieku przedszkolnym i szkolnym.

Na przełomie XIX i XX wieku, poza publikacjami naukowymi dotyczącymi omawianej problematyki, pojawiło się też sporo popularnonaukowych rozpraw i artykułów skierowanych do rodziców, w jakich określano ich zadania w zakresie wspierania rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym. Praktyka wychowawcza tego systemu coraz szerzej i głębiej czerpała z wyników naukowo prowadzonych badań.

Warto dodać, że wyniki prowadzonych badań wskazywały, iż instytucje przedszkolne bez wsparcia w wychowaniu domowym nie wypełnią swoich zadań wobec potrzeb rozwijającego się pod względem psychofizycznym dziecka. Postawienie kwestii wychowania w rodzinie w szeregu najdonioślejszych zagadnień społecznych było jedną z ważniejszych zdobyczy tej nauki na przełomie wieków. Uznano doniosłość zadań wychowawczych stojących przed rodzicami jako pierwszymi wychowawcami. I chociaż nie stworzono oryginalnych teorii dotyczących wychowania w rodzinie (w większości ukazujących się prac popularyzowano różne systemy obce), to uzupełniano je coraz częściej wynikami własnych badań i własnym spojrzeniem na tę tematykę. O rozwoju teorii świadczyła liczba publikacji zwartych i czasopism poświęcających sporo uwagi zagadnieniom związanym z wychowaniem domowym²⁴.

Osiągnięcia teorii w omawianym okresie są niewątpliwe, stanowią bowiem zaczątek formułowania funkcji i zadań oraz metod i zasad wychowania przedszkolnego.

Spośród podnoszonych wówczas haseł, preferowanych celów, zasad i metod wychowania przedszkolnego niektóre do dziś są aktualne, jak m.in.:

- dążność do dbania w przedszkolu o wszechstronny – fizyczny, umysłowy, społeczny – rozwój dziecka, z myślą przygotowania go w ten sposób do podjęcia systematycznej nauki;

- wprowadzenie do zajęć przedszkolnych elementów nauki szkolnej;

- współpraca przedszkola i domu, w celu zoptymalizowania pracy z dzieckiem; konieczność prowadzenia badań dzieci wstępujących do szkoły itp.

Idea osadzenia pracy szkolnej na mocnym fundamencie wychowania dziecka w wieku przedszkolnym w domu i specjalnej, zorganizowanej ku temu instytucji była świadectwem coraz większego doceniania wychowania przedszkolnego, obejmującego wychowanie fizyczne, umysłowe i społeczno-moralne. Wiele z za-

²⁴ M.in. Ch.M. Maçon, *Wychowanie domowe. Wychowanie dzieci do lat dziewięciu*, Warszawa 1908 (tłum. z angielskiego); F. Foerster, *Wychowanie człowieka*, tłum. W. Osterloff, Warszawa (brak roku wyd.); F. Hoffman, *Wieczory z mamusią, czyli trzydzieści moralnych powiastek*. Przekład z angielskiego A. Szcówny, Warszawa 1873; W. Marréné, *Przesady w wychowaniu*, Wilno 1881; E. Demolins, *Nowe wychowanie* (z francuskiego przełożył J.W. Dawid), Warszawa 1913.

łożeń zostało wykorzystanych przy organizowaniu państwowego systemu wychowania przedszkolnego po roku 1918. Co by nie powiedzieć, korzenie współczesnego systemu wychowania dziecka przedszkolnego tkwią głęboko w teorii i praktyce przełomu XIX i XX wieku.

Contribution of the Polish and Foreign Theoreticians and Practitioners in the Development of Child Psychology Research (19th/20th Century)

Abstract

At the break of the 19th/20th century, the world achievements in the field of research into child development set the beginning of formulation of the functions and tasks of the preschool education on the territory of Poland. A great contribution to that was made by the German, French, English, and American educators and psychologists. Their work, mostly translated, was known to the Polish scholars dealing with the problems of child development. Comprehensive research was started by Jan Władysław Dawid with his original works entitled: *Program of Psychological and Educational Observations of Children and Child's Intellectual Resources*. His students and followers, among others: Aniela Szycówna (*Child's Concept Development*), Waclaw Osterloff (*Child's First Systematic Learning Based on Its Intellectual Development*), Maria Weryho-Radziwiłłowiczowa (*Preschool Education Method*), continued the research and defined the tasks concerning support of children's development. The Polish Society of Child Research, which was established in Warsaw on April 24th, 1907, made a considerable contribution to the preparation of the research works and publishing their results. Many practitioners presented their research in the periodicals: *Przegląd Pedagogiczny* (*Pedagogical Review*), *Rodzina i Szkoła* (*Family and School*), *Bluszcz* (*Ivy*), and others.

During the discussed period, many treatises addressed to parents were also published, in which their tasks serving optimisation of the development of children were defined. Among the problems, preferred goals, principles and methods of pre-school education presented at that time and current today, the following can be mentioned:

- tendency to care for a comprehensive development of the child in preschool, with the objective to prepare it this way to the systematic school learning;
- introduction of school learning elements in the curriculum;
- cooperation between preschool and home for the purpose of optimisation of the work with the child;
- necessity to study children entering school.

The idea of basing the work at school on a strong foundation of preschool education demonstrated the increasing appreciation of work stimulating the intellectual, physical, social and moral development of children. Much of the work of that time was used in the organization of the state preschool education system in 1918.